

Obeležja spoljnotrgovinske razmene poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Srbije*

Dragica Božić, Marija M. Nikolić

Apstrakt: Poljoprivredno-prehrambeni proizvodi predstavljaju značajan segment ukupne spoljnotrgovinske razmene Srbije koju karakteriše relativno visoka uvozna zavisnost, skroman izvoz i stalno prisutan deficit. U takvim uslovima, agrarni sektor deluje kao stabilizator, a njegov značaj se ogleda u konstantno pozitivnom saldu, povećavanju udela, posebno u ukupnom izvozu i uravnotežavanju trgovinskog bilansa zemlje.

Cilj rada je analiza osnovnih obeležja spoljnotrgovinske razmene poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Srbije u periodu 2005-2015. godine. Sagledane su trendencije u izvozu, uvozu, kao i stepen pokrivenosti uvoza izvozom poljoprivredno-prehrambenih (odnosno agrarnih) proizvoda. Potom je razmatrana zastupljenost navedenih proizvoda u ukupnoj spoljnotrgovinskoj razmeni Srbije, a izvršena je i komparacija ovog pokazatelja sa zemljama u okruženju. U nastavku je analizirana struktura srpskog izvoza i uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda (prema grupama proizvoda). Posebna pažnja je posvećena teritorijalnoj usmerenosti izvoza i uvoza agrarnih proizvoda po najznačajnijim trgovinskim partnerima. U cilju sveobuhvatnije analize komparativnih prednosti, odnosno konkurentnosti pojedinih grupa poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Srbije u razmeni sa svetom, obračunat je indikator otkrivene komparativne prednosti (RCA – Revealed Comparative Advantage). Analiza kvalitativne konkurentnosti izvedena je korišćenjem obračunatog indikatora – jedinična vrednost (Unit Value) izvoza i uvoza.

Izvršena analiza ukazuje na dinamičan rast vrednosti srpskog izvoza i uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, pri čemu je u posmatranom periodu konstantno ostvarivan suficit. Ovi proizvodi su značajno zastupljeni u strukturi ukupne spoljnotrgovinske razmene zemlje, posebno izvozu (sa oko 20%). Obračunati indikatori RCA ukazuju da Srbija ima komparativne prednosti u razmeni poljoprivredno-prehrambenih proizvoda sa svetom kod primarnih proizvoda i proizvoda niže faze prerade. Relativno niske jedinične vrednosti srpskog izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda i niže od jediničnih vrednosti uvoza potvrđuju postojanje nepovoljne strukture izvoza sa dominantnim udelom sirovina i proizvoda nižeg stepena prerade u odnosu na uvoz u kome su više zastupljeni kvalitetniji, prerađeni proizvodi.

Ključne reči: spoljnotrgovinska razmena, poljoprivredno-prehrambeni proizvodi, otkrivena komparativna prednost, jedinična vrednost.

JEL: Q17, F14

1. UVOD

Prema Heckscher-Ohlinovom modelu, u zavisnosti od raspoloživosti faktora proizvodnje (zemljišta, radne snage i kapitala), zemlja će izvoziti onu robu u čijoj proizvodnji se više koriste faktori kojima obiluje, a uvoziće robu u čijoj proizvodnji se više koriste faktori koji su u zemlji retki. S obzirom na činjenicu da zemlje u tranziciji karakteriše obilje jeftine radne snage i bogatstvo prirodnim resursima, može se očekivati da će izvoz ovih zemalja biti uglavnom sačinjen od proizvoda u čijoj proizvodnji dominira upotreba prostog rada i prirodnih resursa (Boljanović, 2013). U skladu sa navedenom teorijom, a polazeći od raspoloživih resursa za razvoj poljoprivrede, postoji visoka zastupljenost poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u strukturi spoljnotrgovinske razmene Srbije, posebno u izvozu. Imajući u vidu sve veću otvorenost ekonomskog sistema Srbije, visoku zavisnost od uvoza i deficit koji se ostvaruje u ukupnoj spoljnotrgovinskoj razmeni, agrarni sektor postaje značajan činilac uravnoteženja ukupnog trgovinskog bilansa, budući da ga u poslednjoj deceniji karakteriše pozitivan saldo.

Cilj rada je da se analiziraju osnovna obeležja spoljnotrgovinske razmene poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Srbije u periodu 2005-2015. godine. Prvi deo rada sadrži analizu trendencija u izvozu, uvozu, kao i stepena pokrivenosti uvoza izvozom poljoprivredno-prehrambenih proizvoda. Naredni deo je posvećen ispitivanju zastupljenosti agrarnih proizvoda u ukupnoj spoljnotrgovinskoj razmeni Srbije, a izvršena je i komparacija ovog indikatora sa zemljama u okruženju. U nastavku je analizirana robna struktura srpskog izvoza i uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda. Posebno je razmatrana teritorijalna usmerenost izvoza i uvoza agrarnih proizvoda po najznačajnijim trgovinskim partnerima.

Indikator otkrivene komparativne prednosti (RCA – Revealed Comparative Advantage) obračunat je radi sagledavanja komparativnih prednosti, odnosno konkurentnosti kako ukupno, tako i pojedinih grupa poljo-

* Rad predstavlja deo istraživanja na projektu Ruralno tržište rada i ruralna ekonomija Srbije – Diverzifikacija dohotka i smanjenje siromaštva, broj 179028, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

privredno-prehrambenih proizvoda Srbije u razmeni sa svetom. Iako je konkurentnost predmet istraživanja brojnih autora, u ekonomskoj teoriji ne postoji jedinstvena definicija pojma konkurentnosti. Ovaj pojam se može izučavati sa mikro i makro aspekta, pri čemu se u prvom slučaju posmatra na nivou preduzeća, a u drugom na nivou nacionalne ekonomije. Konkurentnost nacionalne ekonomije proizilazi iz konkurentnosti preduzeća koja pripadaju toj privredi. Poseban problem predstavlja način merenja konkurentnosti (Tešić, 2013). Jedan od načina je korišćenjem indeksa otkrivene komparativne prednosti. Ovaj indeks je prvi primenio Liesner (1958)¹, ali ga je popularizovao Balassa (1965), a tokom vremena je modifikovan i revidiran od strane brojnih autora (Fertő & Hubbard, 2002; Bojnec & Fertő, 2007). Metodološki pristup je poznat kao „Balasa indeks“ i koristi se da otkrije prednosti sektora neke zemlje u izvozu. Usled korišćenja velikog broja različitih modifikovanih indikatora za obračun RCA navedenih u literaturi mogu se javiti nekonzistentni rezultati o nivou komparativne prednosti. Kreatori politike moraju oprezno tumačiti RCA indekse i izvoditi zaključke o (ne)postojanju komparativnih prednosti (Božić i Nikolić, 2013-a).

U ovom radu RCA indeks je obračunat kao odnos spoljnotrgovinskog salda agrarnog sektora (i pojedinih grupa proizvoda) zemlje i ukupnog obima razmene sektora (i grupa proizvoda) zemlje sa svetom korišćenjem sledeće formule:

$$RCA_{ij} = (X_{ij} - M_{ij}) / (X_{ij} + M_{ij})$$

gde je:

RCA_{ij} – indeks otkrivene komparativne prednosti u trgovini sektora (proizvoda) i zemlje j ,

X_{ij} – vrednost izvoza sektora (grupa proizvoda) i zemlje j ;

M_{ij} – vrednost uvoza sektora (grupa proizvoda) i zemlje j .

Vrednost indikatora se kreće u intervalu od -1 do 1. Pozitivna vrednost RCA za određeni sektor, odnosno grupu proizvoda ukazuje da zemlja ima komparativne prednosti (suficit) u trgovini tim proizvodima. Detaljnija analiza RCA je izvedena na osnovu podataka koji su raščlanjeni do nivoa grupe poljoprivredno-prehrambenih proizvoda (trocifrena SMTK klasifikacija).

U cilju analize konkurentnosti kvalitetom u literaturi se kao uobičajen koristi indikator – *jedinična vrednost (Unit Value)*. Jedinična vrednost izvoza, odnosno uvoza se definiše kao odnos izvoza ili uvoza u

nominalnom iznosu prema nekoj meri količine. Ovaj pokazatelj se smatra boljim pokazateljem kvaliteta proizvoda od cene proizvoda. Zemlje sa većom jediničnom vrednošću nude kvalitetnije proizvode, verovatno i usled izraženije sposobnosti da prodaju identičan proizvod po višoj ceni (zbog marketinga, reklame i kvaliteta), ali i zbog specijalizacije u segmentima proizvodnje sa visokim cenama (Jefferson Institut, 2003).

Kao osnovni izvor podataka za analizu u ovom radu poslužila je baza podataka Republičkog zavoda za statistiku Srbije. Korišćena je Standardna međunarodna trgovinska klasifikacija SMTK-rev.4 (Standard International Trade Classification – SITC). Prema navedenoj klasifikaciji agrarni sektor (poljoprivredno-prehrambeni proizvodi) obuhvata sektore: 0-Hrana i žive životinje (robni odseci: 01-09); 1-Pića i duvan (robni odseci 11, 12); 2-Sirove materije, osim goriva (robni odseci 21, 22, 29); i 4-Životinjska i biljna ulja i masti (robni odseci 41-43).

Za obračun pojedinih specifičnih indikatora za potrebe ovog rada korišćeni su podaci Svetske trgovinske organizacije (World Trade Organization), kao i baze podataka Svetske banke (World Bank) – World Integrated Trade Solution Database – WITS.

2. TENDENCIJE U SPOLJNOTRGOVINSKOJ RAZMENI POLJOPRIVREDNO-PREHRAMBENIH PROIZVODA SRBIJE

Spoljnotrgovinska razmena agrarnih proizvoda Srbije se usklađuje sa zahtevima Svetske trgovinske organizacije (STO) u očekivanju sticanja statusa članice, kao i sa CEFTA sporazumom, odnosno Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju Srbije EU, čije su članice najznačajniji trgovinski partneri naše zemlje. Članstvo Srbije u CEFTA iz 2006. godine, kao i Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju EU podrazumevaju značajnu liberalizaciju tržišta. Trgovinska liberalizacija i sve veće međunarodno tržište poljoprivredno-prehrambenih proizvoda predstavljaju šansu za unapređenje izvoza agrarnih proizvoda iz Srbije, ali otvaranje tržišta može predstavljati i ozbiljnu pretnju za neke grane poljoprivrede naše zemlje i uticati na izmenu proizvodne strukture (Božić i Nikolić, 2013-b).

Dinamičan rast vrednosti spoljnotrgovinske razmene agrarnog sektora Srbije u poslednjoj deceniji praćen je bržim tempom rasta izvoza u odnosu na uvoz poljoprivredno-prehrambenih proizvoda. Ova-

¹ Liesner (1958) je prvi predložio jednostavan način obračuna otkrivene komparativne prednosti.

TABELA 1. Spoljnotrgovinska razmena poljoprivredno-prehrambenih proizvoda (ppp) i njihovo učešće u ukupnoj razmeni Srbije u periodu 2005-2015. godine

Pokazatelj	Ø (2005-2006)	Ø (2007-2008)	Ø (2009-2010)	Ø (2011-2012)	2013	2014	2015	Indeks 2015/ Ø (2005-2006)
GDP (mil. USD)	28.425,9	44.777,4	41.027,5	43.569,8	45.512,1	44.143,1	37.145,7	130,7
Izvoz ppp (mil. USD)	1.091,3	1.819,7	2.091,7	2.700,1	2.800,0	3.068,0	2.866,8	262,7
Uvoz ppp (mil. USD)	836,7	970,3	1.098,5	1.448,2	1.624,0	1.729,2	1.578,4	188,6
Saldo ppp (mil. USD)	254,6	849,5	993,2	1.251,9	1.176,0	1.338,8	1.288,5	506,0
Stepen pokrivenosti uvoza izvozom ppp	130,4	187,6	190,4	186,4	172,4	177,4	181,6	-
Učešće izvoza ppp u BDP (%)	3,8	4,1	5,1	6,2	6,2	7,0	7,7	-
RCA	0,13	0,30	0,31	0,30	0,27	0,28	0,29	-

IZVOR: Obračun autora na osnovu podataka RZS, <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/public/ReportView.aspx>, pristupljeno 17. avgusta 2016. godine

kav trend razmene rezultirao je rastom pozitivnog spoljnotrgovinskog salda agrarnog sektora. Vrednost agrarnog izvoza Srbije u poslednjoj deceniji povećala se za oko 163%, a u 2014. godini je ostvaren maksimum od preko 3 milijarde USD (tabela 1).

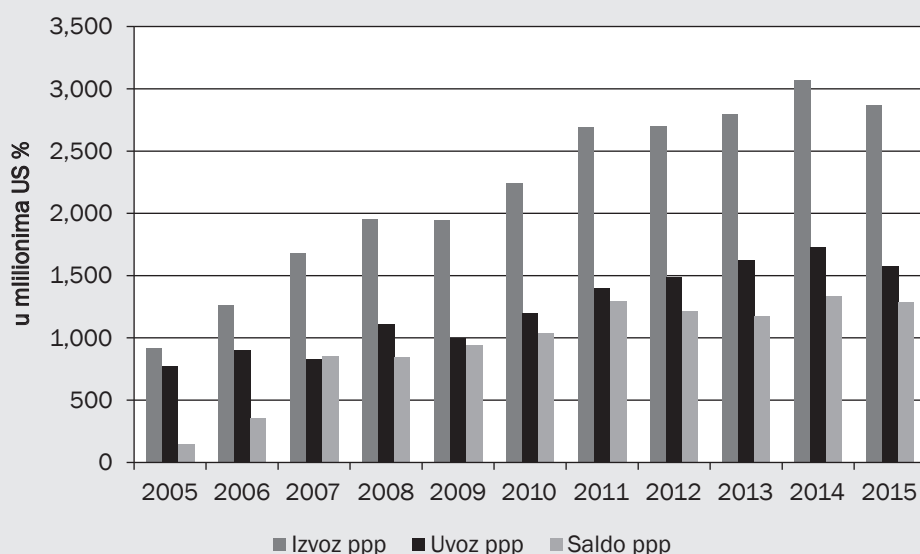
Vrednost uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda je ostvarila nešto niži rast, za 89% u odnosu na dvogodišnji prosek 2005-2006. godina. Spoljnotrgovinski saldo agrarnog sektora, poslednjih godina, premašuje vrednost od jedne milijarde USD (grafikon 1).

Stepen pokrivenosti uvoza izvozom poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, kao jedan od po-

kazatelja konkurentnosti, tokom poslednje decenije ostvaruje vrednosti veće od 100%. Najniži stepen pokrivenosti agrarnog uvoza izvozom postojao je na početku analiziranog perioda i prosečno je za 2005. i 2006. godinu iznosio 130%. Značajnije otvaranje zemlje i liberalizacija spoljnotrgovinske razmene Srbije, naročito u godinama nakon pune implementacije CEFTA sporazuma, a potom i Prelaznog trgovinskog sporazuma, uslovili su rast stepena pokrivenosti, koji je prelazio 190%, prosečno za 2009. i 2010. godinu. Dalja liberalizacija trgovine, prvenstveno sa članicama EU, kao i oscilacije u obimu poljoprivredne pro-

GRAFIK 1.

Spoljnotrgovinska razmena poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Srbije u periodu 2005-2015. godine

IZVOR: Obračun autora na osnovu podataka RZS, <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/public/ReportView.aspx>, pristupljeno 17. avgusta 2016. godine

izvodnje narednih godina, uslovile su izvesno smanjenje stepena pokrivenosti uvoza izvozom agrarnih proizvoda.

Udeo izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u ukupnom BDP Srbije povećan je sa 3,8 na 7,7%. Ovi podaci upućuju na povećanu otvorenost agrarnog sektora Srbije ka izvozu.

Postojanje značajne konkurentnosti, odnosno otkrivene komparativne prednosti poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Srbije u razmeni sa svetom potvrđuje obračunati indikator RCA, koji u svim godinama ima pozitivne vrednosti. Najveća vrednost ovog indikatora iznosila je 0,31 prosečno za 2009-2010. godinu, kada je vrednost agrarnog suficita činila 31% ukupne razmene agrarnih proizvoda zemlje (tabela 1).

3. UČEŠĆE POLJOPRIVREDNO-PREHRAMBENIH PROIZVODA U SPOLJNOTRGOVINSKOJ RAZMENI SRBIJE

Poljoprivredno-prehrambeni proizvodi tradicionalno imaju značajnu zastupljenost u strukturi izvoza srpske ekonomije. U uslovima ekonomske krize, agrarni sektor Srbije je u proteklim decenijama pokazivao najveći stepen rezistentnosti, u proizvodnji i izvozu i tako doprinosio uravnoteženju stalno prisutnog negativnog spoljnotrgovinskog bilansa zemlje. Tokom poslednje decenije udeo poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u ukupnom robnom izvozu Srbije, uglavnom, premašuje 20% (tabela 2). Ovo učešće je značajno više u odnosu na prosek zemalja EU-28 (oko 10%) i posebno nekih njenih članica, kao što su Finska, Švedska i Slovačka (oko 5%) (World Bank, 2016). U poređenju sa zemljama u okruženju spoljnotrgovinsku razmenu Srbije odlikuje veća zastupljenost agrarnog sektora u izvozu, sa izuzetkom Crne Gore, u kojoj je poslednjih

TABELA 2. Učešće izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u ukupnom izvozu Srbije, zemalja u okruženju i EU-28 u periodu 2005-2015. godine

Pokazatelj	Ø (2005-2006)	Ø (2007-2008)	Ø (2009-2010)	Ø (2011-2012)	2013	2014	2015
Srbija	20,1	18,5	23,1	23,5	19,2	20,7	21,4
Albanija	9,9	8,2	7,8	6,9	6,9	7,7	10,0
BiH	14,6	13,2	13,6	13,5	14,4	14,2	15,6
Crna Gora	13,3	13,2	20,3	19,5	21,6	36,1	27,5
Hrvatska	14,2	13,6	15,8	16,1	17,2	18,0	18,9
Makedonija	17,0	13,5	17,7	15,1	15,7	13,2	12,2
EU-28	9,1	9,4	10,6	10,4	10,9	10,9	10,8

IZVOR: Obračun autora na osnovu baza podataka RZS i World Trade Organization, <http://stat.wto.org/StatisticalProgram/WSDStatProgramHome.aspx>, pristupljeno 20. avgusta 2016. godine

TABELA 3. Učešće uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u ukupnom uvozu Srbije, zemalja u okruženju i EU-28 u periodu 2005-2015. godine

Pokazatelj	Ø (2005-2006)	Ø (2007-2008)	Ø (2009-2010)	Ø (2011-2012)	2013	2014	2015
Srbija	7,1	4,4	6,8	7,5	7,9	8,4	8,7
Albanija	18,6	17,3	18,9	17,9	18,6	18,0	18,8
BiH	18,7	17,1	19,5	19,5	19,4	18,3	19,5
Crna Gora	16,3	16,3	24,7	24,7	26,1	27,4	25,7
Hrvatska	9,5	9,2	11,4	12,4	13,2	14,2	14,5
Makedonija	13,5	12,1	13,9	13,3	13,6	12,2	12,6
EU-28	9,4	9,6	10,7	10,4	11,1	11,0	11,1

IZVOR: Obračun autora na osnovu baza podataka RZS i World Trade Organization, <http://stat.wto.org/StatisticalProgram/WSDStatProgramHome.aspx>, pristupljeno 20. avgusta 2016. godine

godina učešće ovog sektora ostvarilo visok rast. Postojanje povoljnijih prirodnih uslova i bogatih resursa za razvoj poljoprivrede, kao i spori razvoj drugih privrednih delatnosti su osnovni razlozi visoke zastupljenosti poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u ukupnom izvozu Srbije.

Učešće poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u ukupnom robnom uvozu Srbije, tokom poslednjih godina, ustalilo se na oko 8% (tabela 3). U poređenju sa zemljama u okruženju ovo učešće je značajno niže. Najvećim učešćem agrarnog u strukturi ukupnog uvoza odlikuju se Crna Gora, BiH i Albanija. Prosečna vrednost ovog indikatora za zemlje EU-28 iznosi oko 10%.

4. STRUKTURA IZVOZA I UVOZA POLJOPRIVREDNO-PREHRAMBENIH PROIZVODA U SRBIJI

Dominantno učešće u strukturi izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Srbije, tokom poslednje decenije, imaju proizvodi biljnog porekla, sa vodećom ulogom dva robna odseka: 04-Žitarice i proizvodi na bazi žitarica, kao i 05-Povrće i voće, koji čine oko polovine vrednosti agrarnog izvoza Srbije (tabela 4). Pored ovih proizvoda, tokom analiziranog perioda, značajno su zastupljeni odseci: 06-Šećer, proizvodi od šećera i med i 11-Pića. Ukupan udeo četiri navedena odseka u srpskom agrarnom izvozu čini oko dve trećine, uz izvesno smanjenje u poslednjim godinama analize. Zapaža se opadanje udela robnog odseka 6-Šećer, proizvodi od šećera i med, koji je početkom 2000-ih najbolje iskoristio mogućnost preferencijalnog izvoza u EU (sa 19% u 2005. na 4% u 2015. godini). Poslednjih godina prisutan je porast udela pojedinih robnih odseka kao što su biljna ulja i masti, i posebno duvan i proizvodi od davana, grupa kod koje je ostvaren

suficit i Srbija je od neto uvoznika postala neto izvoznik ovih proizvoda. Niska zastupljenost proizvoda životinjskog porekla u ukupnom izvozu poljoprivrede i prehrambene industrije ukazuje na ekstenzivan karakter srpske poljoprivrede sa udelom stočarstva od oko 30% u vrednosti poljoprivredne proizvodnje. Brojni problemi koji opterećuju razvoj stočarstva, poput smanjenog broja grla, nezadovoljavajućeg rasnog sastava, visokih troškova ishrane, smanjene domaće tražnje, kao i neusaglašenost sa standardima razvijenih zemalja, prvenstveno članica EU, neki su od razloga malog udela ovih proizvoda u srpskoj proizvodnji i izvozu.

Postojeća struktura agrarnog izvoza Srbije je nezadovoljavajuća, nedovoljno diverzifikovana, sa dominantnim udelom primarnih, neprerađenih ili proizvoda niže faze prerade, pretežno biljnog porekla. To potvrđuje i detaljnija analiza strukture srpskog agrarnog izvoza po robnim grupama (tabela 5). Posmatrano po proizvodima u strukturi agrarnog izvoza najveće učešće imaju: kukuruz, maline (kao najzastupljenija voćna vrsta), šećer, pšenica, biljna ulja i masti, a poslednjih godina i duvan. Među najznačajnijim izvoznim proizvodima u 2014. godini pojavili su se i neki novi usled međunarodnih sankcija uvedenih Ruskoj federaciji od strane EU i SAD i usmeravanja našeg izvoza na rusko tržište (svinjsko meso, jabuke).

Utvrđeni pokazatelji jednostrane strukture agrarnog izvoza sa pretežnom zastupljenošću primarnih i proizvoda nižeg stepena prerade, koji duže vreme ostvaruju uspeh na međunarodnom tržištu, mogu, takođe, poslužiti kao indikatori njihove konkurentnosti na svetskom tržištu. Neophodno je različitim merama ekonomske i agrarne politike, usklađenim sa pravilima STO, stimulisati diverzifikaciju proizvodnog asortimana, podsticati porast udela proizvoda viših faza prerade u izvozu, kao i poboljšanje kvaliteta proizvoda usaglašenih sa međunarodnim standardima.

TABELA 4. Robni odseci poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Srbije sa najvećim učešćem u ukupnom agrarnom izvozu u pojedinim godinama (%)

Robni odsek	Godina			
	2005	2010	2014	2015
05-Povrće i voće	28,5	23,6	25,7	26,6
04-Žitarice i proizvodi na bazi žitarica	20,0	25,8	24,4	22,3
06-Šećer, proizvodi od šećera i med	19,1	9,6	7,3	4,0
11-Pića	5,6	7,9	5,3	6,6
Ukupno	73,2	66,9	62,6	59,5

IZVOR: Obračun autora na osnovu baze podataka RZS, Beograd, <http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/public/ReportView.aspx>, pristupljeno 17. avgusta 2016. godine

TABELA 5. Deset robnih grupa poljoprivredno-prehrambenih proizvoda SMTK sa najvećim učešćem u ukupnom agrarnom izvozu u pojedinim godinama (u %)

2005		2010		2014		2015	
061-Šećer, melase i med	18,4	044-Kukuruz, u zrnju	14,9	044-Kukuruz, u zrnju	16,5	058-Voće i proiz. (osim sokova)	14,1
058-Voće i proiz. (osim sok.)	16,1	058-Voće i proiz. (osim sok.)	12,0	058-Voće i proiz. (osim sok.)	12,7	044-Kukuruz, u zrnju	13,6
044-Kukuruz, u zrnju	11,2	061-Šećer, melase i med	9,2	057-Voće, sveže ili suvo	6,2	122-Duvan, prerađen	7,9
048-Proizvodi od žitarica, brašna, skr.	5,3	421-Čvrste biljne masti, ulja'meka'	6,1	061-Šećer, melase i med	5,0	057-Voće, sveže ili suvo	7,1
112-Alkoholna pića	4,3	057-Voće, sveže ili suvo	4,7	122-Duvan, prerađen	4,7	421-Čvrste biljne masti, ulja'meka'	5,2
098-Jestivi proizvodi i prerađevine, nn	4,1	048-Proizvodi od žitarica	4,5	421-Čvrste biljne masti, ulja'meka'	4,5	098-Jestivi proiz. i prerađevine, nn	4,1
421-Čvrste biljne masti, ulja'meka'	4,1	111-Bezalkoholna pića	4,0	081-Stočna hrana (osim žita u zrnju)	4,4	081-Stočna hrana (osim žita u zrnju)	3,8
073-Čokolada i ostali prehr. proiz.	4,0	041-Pšenica i napolica, u zrnju	4,0	098-Jestivi proiz. i prerađevine, nn	4,4	048-Proizvodi od žitarica, brašna, skr.	3,8
054-Povrće, sveže smr. ili prerađeno	3,8	112-Alkoholna pića	3,9	048-Proizvodi od žitarica, brašna	4,1	222-Uljano semenje za ,laka' ulja	3,7
059-Sokovi od voća i povrća	3,5	098-Jestivi proiz. i prerađevine, nn	3,5	111-Bezalkoholna pića	3,7	061-Šećer, melase i med	3,7

IZVOR: Obračun autora na osnovu baze podataka RZS, <http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/public/ReportView.aspx>, pristupljeno 17. avgusta 2016. godine

Najveći udeo u strukturi vrednosti uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Srbije, tokom poslednje decenije, imaju robni odsek 05-Povrće i voće, sa oko 20% i robni odsek 07 koji obuhvata proizvode koji se nedovoljno ili uopšte ne proizvode u Srbiji (kafa, čaj, kakao, začini), sa oko 15% (tabela 6).

Prema zastupljenosti u uvozu sledi odsek 09-Razni proizvodi za hranu (oko 10%), koji uključuju uglavnom prerađene poljoprivredne proizvode, više faze prerade, koji ostvaruju više cene. Proizvodi četiri

najzastupljenija robna odseka učestvuju sa oko 50% u vrednosti srpskog agrarnog uvoza, pri čemu se njihova zastupljenost, uglavnom, smanjuje. Primetna je veća diverzifikacija uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u odnosu na izvoz, što potvrđuju i podaci o deset vodećih robnih grupa u izvozu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda (tabela 7). Premda se i na strani srpskog agrarnog izvoza kao i uvoza nalazi voće, različiti su proizvodi koji su zastupljeni unutar ove grupe. Najznačajniji uvozni poljoprivredni

TABELA 6. Robni odseci poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Srbije sa najvećim učešćem u ukupnom agrarnom uvozu (%)

Robni odsek	Godina			
	2005	2010	2014	2015
05-Povrće i voće	20,8	21,8	18,9	19,7
07-Kafa, čaj, kakao, začini i proiz.	15,6	15,3	13,2	13,8
09-Razni proiz. za hranu i prerađevine	11,6	9,1	9,1	9,7
12-Duvan i proizvodi od duvana	11,1	8,8	6,9	8,6
Ukupno	59,1	55,0	48,1	51,8

IZVOR: Obračun autora na osnovu podataka RZS, <http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/public/ReportView.aspx>, pristupljeno 17. avgusta 2016. godine

TABELA 7. Deset robnih grupa poljoprivredno-prehrambenih proizvoda SMTK sa najvećim učešćem u ukupnom agrarnom uvozu (u %)

2005		2010		2014		2015	
057-Voće, sveže ili suvo	11,7	057-Voće, sveže ili suvo	11,6	057-Voće, sveže ili suvo	9,4	057-Voće, sveže ili suvo	9,8
098-Jestivi proizvodi i preradevine,nn	11,4	098-Jestivi proiz. i preradevine,nn	8,3	098-Jestivi proiz. i preradevine,nn	8,0	098-Jestivi proiz. i preradevine,nn	8,8
071-Kafa i zam. kafe	8,2	071-Kafa i zam. kafe	8,2	071-Kafa i zam. kafe	6,8	071-Kafa i zam. kafe	7,2
122-Duvan,prerađen	7,1	054-Povrće,sveže, smrznuto ili prer.	4,7	081-Stočna hrana (osim žita u zrnu)	5,8	222-Uljano semenje za ,laka' ulja	5,2
081-Stočna hrana (osim žita u zrnu)	6,4	122-Duvan, prerađen	4,7	122-Duvan, prerađen	4,4	121-Duvan,sirov ili neprerađen; otpaci	4,4
073-Čokolada i ostali prehr, proizv.	4,7	112-Alkoholna pića	4,6	001-Žive životinje	4,3	081-Stočna hrana (osim žita u zrnu)	4,3
034-Ribe,sveže, rashlađ. ili smrznute	4,2	222-Uljano semenje za ,laka' ulja	4,4	054-Povrće,sveže, smrznuto ili prera.	4,3	054-Povrće,sveže, smrznuto ili prer.	4,2
048-Proizvodi od žitarica, brašna, skroba	4,1	081-Stočna hrana (osim žita u zrnu)	4,2	012-Ostalo meso i otpaci, sveže,smrz.	4,2	122-Duvan,prerađen	4,2
054-Povrće,sveže, smrznuto ili prer.	4,1	121-Duvan,sirov ili neprerađen	4,1	112-Alkoholna pića	4,0	112-Alkoholna pića	3,8
121-Duvan,sirov ili neprerađen	4,0	072-Kakao	3,6	048-Proizvodi od žitarica	3,7	048-Proizvodi od žitarica	3,6

IZVOR: Obračun autora na osnovu baze podataka RZS, <http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/public/ReportView.aspx>, pristupljeno 17. avgusta 2016. godine

proizvodi u svim godinama analize su različite vrste južnog voća, jestivi proizvodi i preradevine (više faze prerade), kafa, a potom duvan, stočna hrana i alkoholna pića.

5. TERITORIJALNA USMERENOST SPOLJNOTRGOVINSKE RAZMENE POLJOPRIVREDNO-PREHRAMBENIH PROIZVODA SRBIJE

Izvoz poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Srbije teritorijalno je usmeren na tržište EU i CEFTA. Porast udela izvoza na tržište ostalih zemalja (sa 6,7 na 20,2%) nastao je usled potpisivanja brojnih sporazuma o slobodnoj trgovini, a u poslednje dve godine i zbog uvođenja sankcija Ruskoj federaciji od strane EU i SAD i veće usmerenosti našeg agrarnog izvoza na rusko tržište (tabela 8). Sa stvaranjem Carinske unije Ruske Federacije, Belorusije i Kazahstana ovaj region postaje sve značajniji za agrarni sektor Srbije i povećanje izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda.

Udeo zemalja EU u agrarnom izvozu Srbije, u prvom posmatranom dvogodišnjem periodu je prema-

šivao 50%. U toku svetske ekonomske krize usledilo je smanjenje izvoza na tržište EU, delom kao posledica smanjenog priliva investicija, nižih ulaganja u savremenu tehnologiju, i po toj osnovi dodatnog pogoršavanja ionako niske konkurentnosti srpske poljoprivrede u odnosu na EU zemlje. Otuda je u dvogodištu 2007-2008. godina ostvareno najveće učešće CEFTA zemalja (51,2%), usled preusmeravanja izvoza na manje zahtevno tržište ovih zemalja, a posebno zbog primene CEFTA sporazuma. Dalja liberalizacija trgovine sa zemljama EU u narednim godinama (kroz stupanje na snagu Prelaznog trgovinskog sporazuma i SSP) rezultiralo je ponovnim rastom srpskog agrarnog izvoza na tržište EU i smanjenim učešćem CEFTA na oko 32%.

U strukturi srpskog uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda zemlje EU imaju najveći udeo koji se sa prosečnih 45% u periodu 2005-2006. godina, u uslovima proširene liberalizacije trgovine, poslednjih godina, povećao i u 2015. godini dostigao rekordnih 64,2%. Učešće zemalja CEFTA u agrarnom uvozu, u poslednjoj deceniji, se nakon značajnog porasta u prvim godinama primene sporazuma o slobodnoj trgovini (kada je dostiglo 24,4%, prosečno za

TABELA 8. Regionalna usmerenost spoljnotrgovinske razmene poljoprivredno-prehrambenih proizvoda (ppp) Srbije u periodu 2005-2015. godina

		Ø (2005-2006)	Ø (2007-2008)	Ø (2009-2010)	Ø (2011-2012)	2013	2014	2015
mil USD	Izvoz ppp – ukupno (mil. USD)	1.091,3	1.819,7	2.091,7	2.700,1	2.800,0	3.068,0	2.866,8
%	EU-28*	50,9	41,8	47,9	50,7	41,8	49,1	47,7
	CEFTA – ukupno	42,5	51,2	44,5	39,6	38,7	33,4	32,1
	Ostale zemlje	6,6	7,0	7,6	9,7	13,2	17,5	20,2
mil USD	Uvoz ppp -ukupno	836,7	970,3	1.098,5	1.448,2	1.624,0	1.729,2	1.578,4
%	EU-28*	45,0	40,0	41,8	47,8	53,4	62,8	64,2
	CEFTA – ukupno	16,9	24,4	24,1	21,9	19,4	11,9	11,3
	Ostale zemlje	38,1	35,7	34,1	30,3	27,2	25,3	24,5
mil USD	Saldo ppp	254,6	849,5	993,2	1.251,9	1.176,0	1.338,8	1.288,5
	EU-28*	173,1	371,6	540,7	676,7	481,3	419,0	353,4
	CEFTA – ukupno	327,9	696,7	665,3	751,1	768,2	819,2	742,5
	Ostale zemlje	-246,4	-218,8	-212,7	-175,8	-73,5	100,6	192,6

* Podaci se do 2013. godine odnose na EU-27, a u 2014. i 2015. godini na EU-28

IZVOR: Obračun autora na osnovu baze podataka RZS, <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/public/ReportView.aspx>, pristupljeno 17. avgusta 2016. godine

2007. i 2008. godinu) prepolovilo i svelo na 11,3%. Zastupljenost ostalih zemalja u agrarnom uvozu Srbije je smanjena sa oko 40 na 25%.

Srbija ostvaruje pozitivan spoljnotrgovinski saldo u razmeni poljoprivredno-prehrambenih proizvoda sa zemljama EU i sa članicama CEFTA, pri čemu se trgovinski suficit sa zemljama u okruženju konstantno povećavao i u 2015. godini dostigao 740 miliona USD. Suficit u razmeni agrarnih proizvoda sa EU članicama je u poslednoj godini analize smanjen (za oko 48%) u odnosu na prosek u periodu 2011-2012. godina, kada je ostvario maksimalnu vrednost. Ovakav trend ukazuje na nedovoljnu pripremljenost agrarnog sektora Srbije da se u uslovima pune implementacije SSP, odnosno značajne liberalizacije tržišta suočava sa daleko konkurentnijom poljoprivredom država članica EU. U razmeni poljoprivrednih proizvoda sa ostalim zemljama u poslednje dve godine analize se po prvi put ostvaruje suficit zahvaljujući povećanom izvozu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u Rusku Federaciju.

6. KOMPARATIVNE PREDNOSTI AGRARNOG SEKTORA SRBIJE U RAZMENI SA SVETOM

Utvrđene pozitivne vrednosti RCA pokazatelja, u svim analiziranim godinama, ukazuju na komparativne prednosti koje Srbija ima u razmeni poljoprivredno-prehrambenih proizvoda sa svetom. Vrednosti RCA veće od nule, odnosno otkrivene komparativne prednosti, imaju sledeći robni odseci: 04-Žitarice i proizvodi na bazi žitarica; 05-Povrće i voće; 06-Šećer, proizvodi od šećera i med; 11-Pića; 21-Kože i krzno, sirovi i 42-Čvrste biljne masti i ulja, sirovi, rafinirani (tabela 9).

Najveći nivo komparativnih prednosti u svim godinama analize odlikuje odsek 04-Žitarice i proizvodi na bazi žitarica, a potom 06-Šećer, proizvodi od šećera i med. Kod nekih robnih odseka visoke pozitivne vrednosti RCA indikatora rezultat su izostanka, ili vrlo malih vrednosti uvoza, a ne značajne komparativne prednosti u razmeni sa svetom. Za robni sektor 12-Duvan i proizvodi od duvana primetno je da

TABELA 9. Indeksi otkrivene komparativne prednosti (RCA) robnih odseka agrarnog sektora Srbije u razmeni sa svetom

SMTK odseci	2005	2010	2014	2015
00-Žive životinje, osim životinja iz odseka 03	-0,55	0,77	-0,31	0,28
01-Meso i prerađevine od mesa	0,37	0,12	0,07	-0,03
02-Mlečni proizvodi i ptičja jaja	-0,03	0,18	0,30	0,28
03-Ribe, ljuskari, mekušci i prerađevine od njih	-0,92	-0,90	-0,85	-0,87
04-Žitarice i proizvodi na bazi žitarica	0,63	0,81	0,75	0,75
05-Povrće i voće	0,24	0,34	0,39	0,42
06-Šećer, proizvodi od šećera i med	0,62	0,77	0,56	0,53
07-Kafa, čaj, kakao, začini i proizvodi od njih	-0,46	-0,37	-0,45	-0,45
08-Stočna hrana (osim žita u zrnju)	-0,45	0,19	0,15	0,24
09-Razni proizvodi za hranu i prerađevine	-0,35	-0,11	-0,04	-0,10
11-Pića	0,26	0,47	0,40	0,35
12-Duvan i proizvodi od duvana	-0,92	-0,31	0,19	0,30
21-Kože i krzno, sirovi	0,79	0,28	0,09	0,16
22-Uljano semenje i uljani plodovi	-0,08	-0,14	0,14	0,16
29-Životinjske i biljne sirove materije, nn	-0,22	-0,23	-0,09	-0,25
41-Životinjska ulja i masti	-0,41	-0,33	-0,33	-0,40
42-Čvrste biljne masti i ulja, sirove, rafinisane	0,49	0,63	0,51	0,55
43-Životinjske i biljne masti i ulja, prerađene	-0,29	-0,05	0,18	0,06

IZVOR: Obračun autora na osnovu baze podataka RZS Srbije, Beograd, <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/public/ReportView.aspx>, pristupljeno 17. avgusta 2016. godine

su za razliku od prethodnih, poslednjih godina, utvrđene pozitivne vrednosti RCA indeksa, koji ukazuju na izvesne komparativne prednosti u razmeni koje ovi proizvodi, posle dužeg perioda, ostvaruju. Najniže vrednosti indeksa RCA, i manje od 0, u svim godinama analize, karakteristične su za odsek 03-Ribe, ljuskari, mekušci i prerađevine od njih; 07-Kafa, čaj, kakao, začini i proizvodi od njih; 29-Životinjske i biljne sirove materije i 41-Životinjska ulja i masti, što potvrđuje da Srbija nema komparativne prednosti u razmeni ovih proizvoda sa svetom.

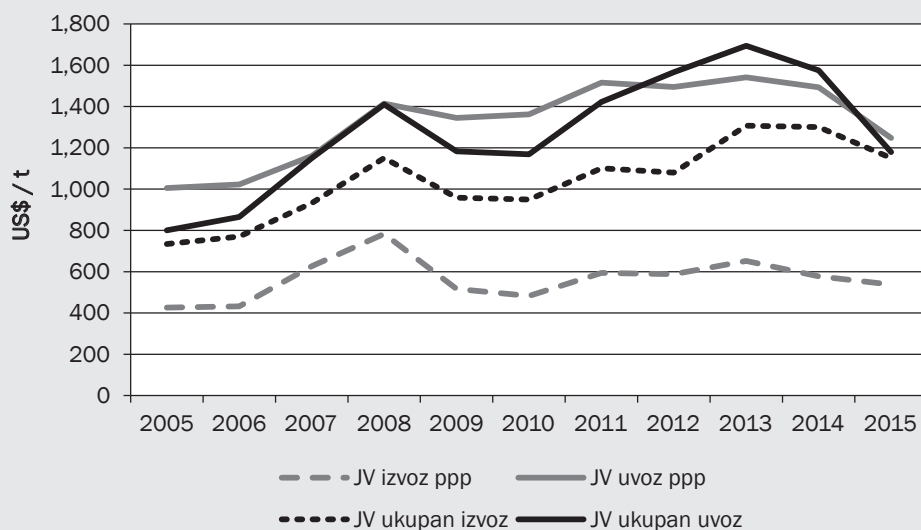
Rast produktivnosti kao osnova konkurentnosti u, pre svega, stočarskoj proizvodnji, kao i veća izvozna usmerenost prehrambene industrije, povećali bi izvoz proizvoda životinjskog porekla i visoko vrednih prerađevina, što bi se značajno odrazilo na održanje, ali i povećanje suficita Srbije u spoljnotrgovinskoj razmeni poljoprivredno-prehrambenih proizvoda (Zekić, Tošin i Kresoja, 2010).

7. JEDINIČNA VREDNOST IZVOZA I UVOZA POLJOPRIVREDNO-PRAHRAMBENIH PROIZVODA

Jedinične vrednosti ukupnog uvoza Srbije premašuju jedinične vrednosti izvoza tokom čitavog perioda, pri čemu su razlike između ova dva pokazatelja značajno manje nego kod razmene agrarnog sektora (grafik 2).

Niže jedinične vrednosti izvoza u odnosu na jedinične vrednosti agrarnog uvoza Srbije potvrđuju postojanje nepovoljne strukture izvoza u kojoj dominiraju sirovine i proizvodi niže faze prerade, a malo učešće visokoprerađenih proizvoda, višeg kvaliteta koji postižu i više cene. Jedinične vrednosti uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda su preko dva puta veće u svim godinama posmatranja od jediničnih vrednosti izvoza agrarnih proizvoda. Ovo ukazuje da su u strukturi srpskog agrarnog uvoza sve zastupljeniji dorade i prerađeni proizvodi, boljeg kvaliteta, odnosno veće dodate vrednosti.

GRAFIK 2. Jedinične vrednosti izvoza i uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Srbije u periodu 2005-2015. godina

IZVOR: Obračun autora na osnovu baze podataka RZS Srbije, Beograd, <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/public/ReportView.aspx>, pristupljeno 17. 08. 2016. godine

8. ZAKLJUČAK

Značaj poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u spoljnotrgovinskoj razmeni Srbije ogleda se u smanjivanju spoljnotrgovinskog deficita, budući da počev od 2005. godine agrarni sektor kontinuirano ostvaruje pozitivan spoljnotrgovinski bilans. Stepennost uvoza izvozom poljoprivredno-prehrambenih proizvoda se uglavnom povećavao i poslednjih godina oko 180% plaćanja po osnovu agrarnog uvoza Srbije je pokriveno izvoznim prihodima.

Učešće agrarnog sektora u ukupnom izvozu ostvaruje rast i poslednjih godina premašuje 20%. Zastupljenost poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u uvozu nije se značajnije menjala i u periodu 2005-2015. godina iznosi oko 8%.

Liberalizacija tržišta, koja se odvija u integracionim procesima u koje je Srbija uključena, uslovlila je određene izmene u strukturi izvoza i uvoza, glavnim spoljnotrgovinskim partnerima i položaju, odnosno komparativnim prednostima agrarnog sektora. Dominantno učešće u strukturi izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Srbije imaju proizvodi biljnog porekla, sa vodećim udelom dva robna odseka: 04-Žitarice i proizvodi na bazi žitarica, kao i 05-Povrće i voće, koji čine oko polovine vrednosti agrarnog izvoza Srbije. Struktura uvoza agrarnog sektora Srbije je značajnije diverzifikovana, sa najvećim učešćem robnog odseka 05-Povrće i voće, i odseka koji obuhvata proizvode koji se nedovoljno ili uopšte ne proizvode u zemlji 07-Kafa, čaj, kakao, začini i proizvodi od njih, kao i visokim udelom robnog odseka 09-Razni

proizvodi za hranu i prerađevine, koji uključuje uglavnom poljoprivredne proizvode više faze prerade, koji ostvaruju više cene.

Najveći deo vrednosti agrarnog izvoza (oko 50%) je usmeren na tržište zemalja EU, a oko 30% u zemlje CEFTA-2006. Izvoz u ostale zemlje u poslednjoj deceniji je ostvario značajan rast, sa povećanim udelom od oko 7 na preko 20%. Stvaranjem Carinske unije Ruske Federacije, Belorusije i Kazahstana ovaj region postaje sve značajniji za povećanje izvoza agrarnog sektora Srbije.

U strukturi srpskog uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda zemlje EU imaju najveći udeo (oko 60%). Učešće zemalja CEFTA u agrarnom uvozu se, u posmatranom periodu, prepolovilo i svelo na 11%, a zastupljenost ostalih zemalja je smanjena sa oko 40 na 25%.

Vrednosti RCA veće od nule, odnosno otkrivene komparativne prednosti u razmeni Srbije sa svetom, ima šest robnih odseka, a najveće su kod odseka: 04-Žitarice i proizvodi na bazi žitarica; 05-Povrće i voće; 06-Šećer, proizvodi od šećera i med i 11-Pića. Negativne vrednosti RCA, u posmatranim godinama, postoje kod četiri robna odseka, a najniže vrednosti indeksa karakteristične su za odsek 03-Ribe, ljuskari, mekušci i prerađevine od njih, što ukazuje da ne postoje komparativne prednosti Srbije u razmeni sa ovim proizvodima.

Jedinične vrednosti izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Srbije niže od jediničnih vrednosti uvoza potvrđuju postojanje nepovoljne strukture izvoza sa dominantnim udelom sirovina i proizvoda

nižeg stepena prerade u odnosu na uvoz u kome su više zastupljeni kvalitetni proizvodi, više faze prerade.

Postojeća struktura agrarnog izvoza Srbije je nezadovoljavajuća, nedovoljno diverzifikovana, sa dominantnim udelom primarnih i proizvoda nižeg stepena prerade, pretežno biljnog porekla. Stoga je značajno različitim merama ekonomske i agrarne politike, usklađenim sa pravilima STO, stimulisati diverzifikaciju proizvodnog asortimana, podsticati porast udela proizvoda viših faza prerade, kao i poboljšanje

kvaliteta proizvoda usaglašenih sa međunarodnim standardima. Rast produktivnosti i konkurentnosti zahteva značajna investiciona ulaganja u savremenu tehnologiju i opremu u cilju osvajanja novih izvoznih tržišta na koja bi se plasirali prepoznatljiviji proizvodi veće dodate vrednosti, čime bi se osigurao rast vrednosti izvoza i postojećeg suficita u razmeni proizvoda agrarnog sektora i doprinelo smanjivanju postojećeg deficita ukupne robne razmene Srbije.

Literatura

- Balassa, B. (1965). Trade Liberalisation and "Revealed Comparative Advantage", *The Manchester School of Economic and Social Studies*, 33, 99-123.
- Bojnec, Š. & Fertő, I. (2007). Comparative Advantages in Agro-Food Trade of Hungary, Croatia and Slovenia with the European Union. *Discussion Paper No. 106* (pp. 3-14), Halle: Leibniz Institute of Agricultural Development in Transition Economies (IAMO). Preuzeto 15.08.2016. sa: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/28499/1/548778310.pdf>
- Boljanović, S. (2013). Komparativna analiza uticaja stranih direktnih investicija na strukturu i specijalizaciju srpskog i mađarskog izvoza, *Ekonomске teme*, 51 (1), 37-57.
- Božić, D., Nikolić, M. (2013-a). Significance and Comparative Advantages of the Agrarian Sector in Serbian Foreign Trade. In: N. Bogdanov, S. Stevanović (ed.), *Agriculture and Rural Development – Challenges of Transition and Integration Processes* (pp. 13-31). Belgrade: Faculty of Agriculture, University of Belgrade.
- Božić, D., Nikolić, M. (2013-b). Regional Analysis of Agricultural and Food Trade of Serbia. In: D. Tomić, M. Ševarlić, K. Lovre, S. Zekić (ed.), *135 EAAE Seminar Challenges for the Global Agricultural Trade Regime after Doha* (pp. 83-98). Belgrade: Serbian Association of Agricultural Economists.
- Fertő, I. & Hubbard, J. L. (2002). Revealed Comparative Advantage and Competitiveness in Hungarian Agri-Food Sectors. *Discussion Papers 2002/8* (pp. 1-17), Budapest: Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences. Preuzeto 15.08.2016. sa: <http://econ.core.hu/doc/dp/dp/mtdp0208.pdf>
- Jefferson Institute (2003). Konkurentnost privrede Srbije.
- Liesner, H. H. (1958). The European Common Market and British Industry. *Economic Journal*, 68, 270, 302-316.
- Republički zavod za statistiku Srbije: Baza podataka, RZS, Beograd. Pristupljeno na <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/public/ReportView.aspx> (11.11.2016.)
- Tešić, J. (2013). Otvorenost i konkurentnost malih tranzicionih privreda, *Acta Economica*, XI (18): 317-336.
- Zekić, S., Tošin, M. i Kresoja, M. (2010): Spoljnotrgovinska razmena poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Srbije. U: M. Ševarlić, D. Tomić (ur.), *Agroprivreda Srbije i evropske integracije*, (str. 95-102). Beograd: Društvo agrarnih ekonomista Srbije.
- World Trade Organization, baza podataka, pristupljeno 11.11.2016.
- World Bank, baza podataka, Pristupljeno na <http://wdi.worldbank.org/table/4.4#> (19.11.2016.)

Abstract

Characteristics of Serbian Foreign Trade of Agricultural and Food Products

Dragica Božić, Marija M. Nikolić

Agricultural and food products are a significant segment of the total foreign trade of Serbia, which is characterized by a relatively high import dependency, modest export and constantly present deficit. In such conditions, agrarian sector serves as a stabilizer, and its importance is reflected in the permanently positive balance, increased participation, particularly in total exports, and balancing the trade balance of the country.

The aim of the paper is to analyze the basic characteristics of foreign trade of agricultural and food products of Serbia in the period 2005-2015. The tendencies in export, import, and the level of coverage of import by export of agro-food (or agrarian) products are analysed. The participation of these products in the total foreign trade of Serbia is also considered, followed by the comparison of this indicator with the neighbouring countries. In the next part of the paper, the structure of Serbian export and import of agricultural and food products (by product groups) is analysed. Special attention is given to the territorial orientation of export and import of agrarian products by the most important trade partners. In order to conduct more comprehensive analysis of comparative advantages, or competitiveness of certain groups of agro-food prod-

ucts of Serbia in the exchange with the world, indicator of Revealed Comparative Advantage (RCA) is calculated. The analysis of qualitative competitiveness is derived using the indicator – unit value of export and import.

The analysis points to the dynamic growth in the value of Serbian export and import of agro-food products, with the constant surplus of trade balance in the observed period. These products are significantly represented in the structure of the total foreign trade of the country, particularly in export (with about 20%). RCA indicators show that Serbia has a comparative advantage in trade of agro-food products to the world in primary products and products of lower processing phase. The relatively low unit value of Serbian export of agricultural and food products, even lower than the unit value of import confirm the existence of unfavourable export structure with a dominant share of raw materials and products of lower processing phase comparing to import which is more represented by processed products of higher quality.

Key words: foreign trade, agricultural and food products, revealed comparative advantage, unit value.

Kontakt:

dr Dragica Božić, redovni profesor;
bozdrag@agrif.bg.ac.rs

dr Marija Nikolić, docent
mnikolic@agrif.bg.ac.rs

Poljoprivredni fakultet Univerziteta u Beogradu,
Nemanjina 6, Beograd, Srbija